

FREE Nature 5 jaar!

Welkom op Loevestein, een bijzondere plek. Een ontmoeting van eeuwenoude cultuur en wat wel genoemd wordt 'nieuwe natuur'. Een ontmoeting van veel verschillende mensen. Ik ben blij dat we als FREE Nature de verbinding kunnen leggen tussen al deze mensen met verschillende achtergronden.

Op eigen benen

FREE Nature bestaat 5 jaar. Een eerste lustrum en daarom trakteren we. Velen kennen slechts een deel van het werk en de mensen van FREE Nature. Vandaag kunt u meer zien van de gebieden en de opdrachtgevers waar FREE Nature voor werkt.

In juli 2007 werd FREE Nature verzelfstandigd vanuit ARK Natuurontwikkeling. De vertrouwde kudde werd na ruim 15 jaar gesplitst. Zo gaat dat als een kudde te groot wordt. FREE Nature heeft de onvermijdelijke kinderziektes achter de rug. Dat was pijnlijk en dat was nodig: daar bouw je weerstand van op. We zijn er sterker van geworden.

Al snel ontstond de behoefte aan een eigen identiteit: was is en doet FREE Nature precies? We wisten dat het over meer ging dan koeien en paarden. We zijn geen mega-boer. We wisten dat er een toegevoegde waarde is van FREE Nature. Welke is dat? En wie heeft daar behoefte aan? Dat is gaandeweg duidelijker geworden.

Meer dan koeien en paarden

Er is een inhoudelijke verbreding. Begrazing met koeien en paarden is maar één van de dynamische processen die natuurgebieden vormen. Er zijn ook andere grazers: wisenten, herten en zelfs elanden horen in Nederland thuis. We hebben ons met succes ingezet om de beeldvorming over de wolf bij te stellen. Er brak geen hype uit toen (waarschijnlijk) de eerste wolf zich vorig najaar liet zien.

Maar er is meer aan de hand dan grazen. Natuur is een groot spel van afbraak en opbouw. Gebieden mogen steeds veranderen, de natuur is niet gefixeerd. De één z'n dood... Dat levert een steeds veranderend schouwspel op.

Water speelt daar een grote rol in. In de winter natter, in de zomer droger. Voor ons als kuddebeheerder soms lastig, maar we zijn de laatste om te klagen over natuurlijke dynamiek. Dan vinden we een oplossing. De kuddes uit de natte randzone van het Naardermeer overwinteren tegenwoordig op de hei in het Gooi, Drenthe en Brabant.

Langs de rivieren zijn overstromingen een natuurlijk fenomeen waarbij niet alleen water maar ook sediment een rol speelt. De krachten van opbouw en afbraak door het water zijn steeds weer overweldigend. Een nieuw gevormde zandtong op de oeverwal laat de ontwikkeling van planten weer overnieuw beginnen. Na een paar jaar kun je er zomaar bijzondere planten aantreffen, zoals Brede ereprijs.

Natuurlijke begrazing blijkt belangrijk om hetgeen wat rivier of zee bouwen tot bloei te brengen. Het is de 'fine tuning', die met name voor de fauna (insecten) van wezenlijk belang blijkt. Als je egaliseert, bemest, overbegraast of juist niets doet komt de variatie in structuur en in soorten er niet.

Samen werken aan gebiedsontwikkeling

Tot zo ver de natuur. Zonder contact met mensen kan FREE Nature natuurlijk niet bestaan. FREE Nature krijgt geen cent subsidie. Dat is heel gezond: we moeten altijd een partner en opdrachtgever hebben die belang hecht aan wat we doen, hobbyisme of potverteren is er niet bij. We hebben de contacten met onze opdrachtgevers aangehaald, we hebben leren luisteren. Dat was gek genoeg nieuw voor ons, maar wel goed. Zoals een opdrachtgever het verwoordde: “vroeger leek FREE een autonoom zenuwstelsel dat in onze gebieden zijn gang ging. Nu kennen we elkaar en werken we samen aan dezelfde doelen”.

Belangen en functies zijn prima te combineren. Dat zien we bij de samenwerking met klei-, zand- en grintbedrijven langs de rivieren, in de Loowaard, de Lobberdense Waard en de Leeuwense Waard. Het meest recent is de start van natuurlijke begrazing langs de Grensmaas. Het is verrijkend om elkaars wereld te leren kennen en die te combineren in ontwikkeling van een gebied. Daarbij nemen we soms de rol in van beheerder, soms die van adviseur of begeleider van anderen die het beheer uitvoeren.

Een heel natuurlijke opdrachtgever zijn drinkwaterbedrijven. Natuur en schoon water gaan gelijk op. Geen risico op medicijnen van vee in het grondwater en een prachtig toegankelijk natuurgebied waar het water wordt gewonnen.

In de havens van Amsterdam en Rotterdam beheert FREE Nature voor de Havenbedrijven kleine parels natuur die prima passen tussen de industrie. De natuur beschermt leidingstroken en biedt compensatieruimte voor natuur die in de havenontwikkeling moet wijken. Zo kunnen natuur en bedrijvigheid zich allebei ontwikkelen. Deze voorbeelden van samenwerking met het bedrijfsleven zijn onafhankelijk van subsidies van de overheid. Terwijl het natuurbeleid bij de Rijksoverheid werd ingekrompen, is bijvoorbeeld in het Geuzenbos Amsterdam door het Havenbedrijf een oversteek gemaakt waardoor de twee delen aan weerskanten van een drukke weg nu als een eenheid begraasd worden.

We zijn aanspreekbaar voor bewoners en bezoekers, ze kunnen ons bereiken en ze komen ons tegen in het veld. Vrijwilligers hebben we steeds meer en zonder hen zouden we ons werk nooit zo goed kunnen doen. En andersom geeft het werken met FREE Nature mensen contacten, voldoening en helpt het iemand soms om uit een impasse in zijn of haar leven te komen. Dat is prachtig om te zien.

We merken dat grazers helpen om gebieden bekendheid te geven. Mensen zien dat er iets gebeurt en meestal waarderen zij dat. De dieren zijn de ambassadeurs van verandering. Bestuurders verrichten graag een aansprekende openingshandeling, zoals het vrijlaten van dieren.

Leren in de natuur

Behalve met opdrachtgevers hebben we ook de contacten met de omgeving versterkt. In sommige gebieden (Leeuwense Waard, Vechterweerd, Loevestein) worden al jaren veldlessen gegeven, waarbij vooral de grazers interesse wekken bij de kinderen.

Voor professionals valt er veel te leren in de gebieden. De combinatie van functies verrast. De veerkracht van de natuur in de uiterwaarden verbluft. Het is zoeken naar een goede manier om natuur en veiligheid/doorstroming te combineren. De botte bijl in het bos zetten biedt geen duurzaam soelaas. Gericht cyclisch kappen in combinatie met grazers waarschijnlijk wel.

Voor studenten zijn de gebieden vaak een openbaring. Zeker voor studenten met een agrarische achtergrond. Ze zien dieren in een heel andere context. Andersom kunnen studenten ons helpen om nieuwe ideeën te ontwikkelen. Zij hebben een open houding, dynamiek en creativiteit die bij professionals vaak verloren is gegaan.

Nieuwe stadswildernis

Over dynamiek gesproken. Iemand merkte eens op: “er staat altijd wel een schoorsteen naast gebieden waar FREE Nature werkt.” En dat klopt niet alleen, het is zelfs een kwaliteit van die gebieden. Het contrast tussen wilde natuur en industrie heeft een bijzondere krachtige uitstraling. Deze gebieden dagen je uit je beeld van ‘natuur’ bij te stellen. Precies in het hart van industrie en verstedelijking krijgt een nieuw soort wildernis gestalte. Alledaagse wildernis dichtbij waar je in kunt, anders dan het romantische beeld dan mensen wel eens hebben bij de term wildernis als een ‘magisch maagdelijk iets ver weg’.

Het zijn vaak veronachtzaamde gebieden met onzekerheden en risico's. Bodemvervuiling, versnipperd eigendom, vuilstort, stadsnomaden en soms regelrechte criminaliteit. Vaak gebieden op grenzen. Maar ook gebieden in drukbevolkte regio's met mensen die juist zo'n behoefte hebben aan groen, een horizon, een plek waar niet alles georganiseerd is. Door zulke gebieden een identiteit te geven en mensen uit te nodigen buig je verval om in groei. Met grazers als ambassadeurs en als onbezoldigd toezichthouder. Want ze dwingen ook respect af.

Vertrouwen in processen, verdiepen in historie, blik op de horizon

Door onze ervaringen kunnen we op een eigen manier processen begeleiden. Ons beheer is in feite ook procesmanagement. Uitgangspunt is vertrouwen in de deelnemers: de halfwilde grazers of de mensen die meedoen in het maken van een plan. Binnen kaders krijgen ze de ruimte om tot bloei te komen en iets moois te maken.

In het Mantingerveld hebben we samen met Natuurmonumenten en de bewoners in een jaar tijd een visie gemaakt. Terwijl aan het begin van het proces de scepsis bij bewoners groot was door ervaringen uit het verleden. En wat blijkt? Mensen hebben vaak kennis en ideeën waar je zelf niet op komt. Er ontstaat geen bleek compromis, maar een plan waar je zin in krijgt om het samen uit te voeren. Dat lukt alleen als je bereid bent om open te luisteren en je in mensen en historie te verdiepen. Koos van Zomeren vat het kernachtig samen:

“De dingen zijn zoals ze zijn. Dat betekent niet dat je ze niet mag veranderen. Dat betekent wel dat je je om te beginnen afvraagt waarom ze zijn zoals ze zijn”

Het is niet alleen luisteren, we gaan soms ook een stap verder dan een opdrachtgever. We kijken graag naar de horizon en liefst nog verder. Ik merk dat het mensen uitdaagt om hetzelfde te doen. Dan zie je tussen alle beren de weg weer. Zo bleken vertegenwoordigers van Schiermonnikoog een vergaande vorm van natuurlijke begrazing mogelijk te achten. Nu zaak om de ambities te laten landen in de praktijk en bij alle andere bewoners. Dan zijn details in uitvoering en in communicatie cruciaal.

Rewilding: managing transition

Processen van transitie, van verandering. Voor een deel gaan die vanzelf. Voor een deel willen we daar in sturen. In Bulgarije en in andere delen van Europa verlaten mensen na eeuwen de

middelgebergten. Dorpen storten in en variatie verdwijnt. Dat is niet terug te draaien. Wij willen de situatie bijsturen door de rol van grote grazers in te vullen. Zo blijven er ook graslanden, ruigtes, zomen en struwelen. Dat vraagt zorgvuldige begeleiding. Je moet de mensen en de historie leren begrijpen en dat is in een ander land lastiger dan in Nederland.

De introductie van begrazing stelt je voor vragen. Welke dieren? Waarom? Hoe? Dieren moeten wennen aan nieuw leefgebied, moeten zich kunnen aanpassen, bijvoorbeeld aan de aanwezigheid van predators. Stap voor stap loslaten en leren door te doen. Evolutie betekent ontvouwen. Het zichzelf laten ontvouwen is iets anders dan in een klap laten vallen.

Dieren met een eigen kracht

Dat brengt ons van de mensen weer naar de dieren. Als vanzelf dienen de dieren zich weer aan. Onlangs kwam ik een essay tegen van John Berger getiteld "Waarom naar dieren kijken". Hij schrijft:

"Dieren worden geboren, hebben een bewustzijn en zijn sterfelijk. In deze opzichten lijken ze op de mens. Wat hun oppervlakkige anatomie (...) hun gewoonten, hun tijd en hun lichamelijke vermogens betreft, verschillen ze van de mens. Ze zijn zowel gelijk als ongelijk"

"Als de ogen van een dier een mens bezien, zijn ze aandachtig en op hun hoede. Datzelfde dier kijkt waarschijnlijk op dezelfde manier naar andere soorten. Hij bewaart geen speciale blik voor de mens. Maar door geen andere soort dan de mens zal de blik van het dier als bekend worden ervaren. De mens wordt zich van zichzelf bewust door de blik te beantwoorden".

Dieren zijn gelijk en ongelijk aan ons. Maar ze verdwijnen uit onze omgeving en ze verliezen hun autonome kracht. Dit las ik in het Nieuw Herwijns Dagboek ('Nog in morgens gemeten') van Koos van Zomeren over de veranderingen in het rivierdorp Herwijnen:

"Uiteindelijk zijn alle dieren productiedieren geworden; produceren ze geen vlees of zuivel, dan worden ze wel geacht gezelligheid of natuur te produceren. De wetten waaronder dieren leven zijn minder en minder die van de natuur en meer en meer die van ons"

We zijn alleen komen te staan. De zelfde John Berger schrijft:

- *Nu ze er niet meer zijn*
- *missen we hun duurzaamheid*
- *Anders dan de boom*
- *de rivier of de wolk*
- *had het dier ogen*
- *en in hun blik*
- *lag bestendigheid*

Zonder dat zo benoemd te hebben, geven wij dieren een gelijkwaardige en tegelijk verschillende plek ten opzichte van mensen. Ze krijgen hun autonomie terug. Dat leidt tot mooie natuur en landschappen en dat verrijkt ook ons eigen bestaan. We ontmoeten weer medeschepselen. Dieren raken mensen onwillekeurig. Het gaat om meer dan bijzondere planten en beesten en lekker wandelen. In vrij levende grote dieren herkennen we medebewoners die hun eigen keuzes maken. Koos van Zomeren beschrijft het zo:

“In de dieren om ons heen kijken we eindeloos ver terug in de tijd. Ooit was er een wereld waarin alles wat bewoog werd bewogen. Blaadjes in de wind, zaadjes op de stroom van een rivier. Stel je dat eens voor. En in deze wereld maakte zich een organisme los van wat hem dat op dat moment had vastgehouden. Zonder zelfs een begin van vinnen of poten was het toch al aangestoken door een geest van verzet. Tegen de stroom van het bewogen worden in, bewoog het zichzelf. Waarheen? Daarheen! Daarmee was de eerste beslissing op aarde gevallen.

Van beweging naar beslissing, van beslissing naar de wil, het geheugen, het bewustzijn, een bedoeling, en met de bedoeling betreden we het terrein van de mislukking, het terrein van de tragiek.

*Dieren hebben ons iets te zeggen. Dieren kunnen ons helpen ons vermogen tot mededogen door de huidige ijstijd heen te loodsen. Mededogen is een mooi gevoel en het kan ons nog van pas komen. Heus, niet alle mensen kunnen de juiste beslissingen nemen, of als het per se subtieler moet: niet alle mensen kunnen **voortdurend** de juiste beslissingen nemen”*

Zo is de cirkel rond en het welkom lang genoeg. FREE Nature ontwikkelt gebieden waarin een samenleving van mensen en dieren groeit. Een totaal nieuw fenomeen in onze maatschappij, waarbij de dieren geen beheermaatregel zijn, maar autonome bewoners van een gebied. Die missie kan in allerlei rollen en vormen tot uiting komen. We zijn gebiedsontwikkelaar, adviseur, beheerder, procesmanager. Altijd vanuit deze basisgedachte. Als onderdeel van zo'n levensgemeenschap kan een mens meer doen dan alleen kijken. Zo lang het geheel maar niet vernietigd wordt. Wildernis is niet de afwezigheid van menselijke invloed, maar het ontbreken van de dominantie van mensen. Meedoen in plaats van beheersen. Oogsten kan daar ook bij horen: zand, klei, vlees. Mits passend in het systeem, niet ontwrichtend.

Chris Braat, juni 2012